UMUMIY VA ROMAN TILSHUNOSLIGI

Ruzieva Nasiba Kenjaevna

Samarqand davlat universiteti Kattaqo‘qg‘on filiali o'qituvchisi Samarqand, O‘zbekiston

ruziyevanasiba24.02gmail.com

Annotasiya: Ko'pgina tilshunoslarning fikrlarini o'rganish shuni ko'rsatdiki, 12 ta roman tilini ajratib ko'rsatish kerak: ispan, portugal, galisiya, katalan, frantsuz, oksitan, rim, italyan, sardin, rumin, dalmatin, lotin. Ko'pgina olimlar roman tillar guruhini g'arbiy roman va sharqiy roman kichik guruhlarga ajratadilar. V.G. Gak roman tillarining xalq lotin tillari bilan o'xshashligini ularning kelib chiqishining umumiy manbai sifatida asoslab berdi. Roman tillarining farqlanishi asosan quyidagi sabablarga ko'ra yuzaga keladi: 1) turli substrat; 2) har xil superstrate; 3) har xil adstrat; 4) lotin tilining muayyan hududning mustamlakachilik davridagi holati; 5) Rim ta'sirining davomiyligi va darajasi.

Kalit so'zlar: Substrat, adstrat, superstrate, dalmatin, lotin, oksitan, rim, italyan.

Аннотация: Проведенное исследование мнений многих лингвистов показало, что следует выделять 12 романских языков: испанский, португальский, галисийский, каталанский, французский, окситанский, ретороманский, итальянский, сардский, румынский, далматинский, латинский. Романскую группу языков большинство ученых разделяет на западно-романскую и восточно-романскую подгруппы. В.Г. Гак обосновал сходство романских языков народной латынью как общим источником их возникновения. Дивергенция романских языков обусловлена преимущественно следующими причинами: 1) разный субстрат; 2) разный суперстрат; 3) разный адстрат; 4) состояние латинского языка в период колонизации той или иной территории; 5) продолжительность и степень римского влияния.

Ключевые слова: Субстрат, адстрат, суперстрат, далматинский, латинский, окситанский, ретороманский, итальянский.

Abstract: A study of the opinions of many linguists showed that 12 Romance languages should be distinguished: Spanish, Portuguese, Galician, Catalan, French, Occitan, Romansh, Italian, Sardinian, Romanian, Dalmatian, Latin. Most scientists divide the Romance group of languages into Western Romance and Eastern Romance subgroups. V.G.Gak substantiated the similarity of the Romance languages with folk Latin as the common source of their origin. The divergence of Romance languages is mainly due to the following reasons. 1) different substrate; 2) different superstrate; 3) different adstrate; 4) the state of the Latin language during the period of colonization of a particular territory; 5) duration and degree of Roman influence.

Umumiy tilshunoslik (umumiy tilshunoslik) tilshunoslikning alohida tillarni o'rganadigan xususiy tilshunoslikdan farqli o'laroq, tillarning xususiyatlarini o'rganish bo'limidir. Umumiy tilshunoslik tillarning tashkil topishi, amal qilishi va rivojlanishining yagona qonuniyatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Barcha tillar uchun umumiy qonunlarni aniqlashning ikki yo'li mavjud:

1. Induktiv - tillarni solishtirish natijasida olingan tipologiyaga asoslangan. Ushbu usul barcha yoki ko'pchilik tillar uchun to'g'ri keladigan qoidalarni aniqlaydi (mutlaq va statistik universallar). Xususan, barcha tillarda unli va undosh nutq tovushlari mavjud. Aksariyat tillarda ikkitadan ortiq unli bor.
2. Deduktiv - til, matn va nutq aktlari faoliyatining umumiy qonuniyatlarini o'rganishga asoslangan. 1950-yillarda umumiy tilshunoslikda tilshunoslikning o‘zi tuzilmalari va tili ajratila boshlandi.

Umumiy tilshunoslik bir qancha maqsadlarni ko‘zlaydi: tilning mohiyati va mohiyatini o‘rnatish; tilshunoslikning tomonlarini, til qatlamlarini va ularni o‘rganuvchi fanlarni (morfologiya, leksikologiya va boshqalar) aniqlash; tillarning taksonomiyasi va tasnifini tuzish; lingvistik tahlil usullarini ishlab chiqish, tilshunoslikning uslub va uslublarini tizimlashtirish va rivojlantirish.

Umumiy tilshunoslik tashqi va ichki tilshunoslikka, shuningdek qiyosiy tilshunoslikka (qiyosiy tadqiqotlar) bo‘linadi. Tashqi tilshunoslik tilni ijtimoiy hodisa sifatida o‘rganadi, tilning ijtimoiy va psixik funksiyalarini yoritadi. Ichki (strukturaviy) tilshunoslik tilni uning barcha elementlari, jumladan, birliklar, kategoriyalar, darajalar va tuzilishga ega tizim sifatida o'rganadi. Til tizimi birliklari, lingvistik shakl va mazmun o‘rtasidagi munosabatlar ichki tilshunoslikning o‘rganish predmeti va ob’ekti hisoblanadi. Ob'ekt - yozuv (tilning grafik va orfografik shakli), tilning tovush tarkibi (fonetika), tilning grammatik tuzilishi (grammatika), uning lug'at tarkibi (leksikologiya).

Roman tillar ("Rimga, Rim imperiyasiga tegishli") lotin tilidan olingan va uning sintaksisi va morfologiyasi elementlarini saqlaydigan tillardir. Umuman olganda, roman tillarida taxminan 700 million kishi so'zlashadi[1]. Ular dunyoning 60 dan ortiq davlatida davlat maqomiga ega. Ulardan ikkitasi (ispan va frantsuz) BMTning rasmiy tillari hisoblanadi. Ispan tili dunyoda xitoydan keyin ikkinchi

eng keng tarqalgan tildir.Roman tillar va boshqa til guruhlari (slavyan, german, hind, boltiq, kelt va boshqalar) hind-evropa oilasini tashkil qiladi, bu genealogik tamoyillarga asoslangan kattaroq tillar guruhidir. Roman tillarda ko'plab umumiy leksik va grammatik (masalan, analitiklik, artikllarning mavjudligi, ikki qator olmoshlar va boshqalar) tamoyillari mavjud; ulardagi so'zlar muntazam fonetik yozishmalar bilan bog'langan (1-jadval):

jadval 1. Roman tillarini tashkil etishning umumiy tamoyillari[3]

	Lotin tili	Italyan tili	Ispan tili	Fransuz tili	Rumin tili	Portugal tili
sut	lac	latte	leche	lait	lapte	leite
sakkiz	octo	otto	ocho	huit	opt	oito
tun	nox	notte	noche	nuit	noapte	noite

Roman tillarini tasniflashning har xil turlari mavjud, ular asosiga qarab farqlanadi, shuning uchun ularning mualliflari roman tillarining turli sonlarini hisobga oladilar. Roman tillarining birinchi ilmiy tasnifi F. Dits tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u qiyosiy tarixiy metodga asoslangan edi.

Bu olim faqat adabiyotda qo'llaniladiganlar mustaqil roman tillari ekanligiga ishongan, shuning uchun u oltita til (ispan, portugal, frantsuz, provans, italyan, rumin) haqida yozgan, ammo u katalan tilini provans tilining qo'shimchalari emas mustaqil til deb hisoblash kerakligini tan oldi

G.Askoli 1873-yilda boshqa tillarda uchramaydigan fonetik xususiyatlarning o‘ziga xos birikmasiga ega bo‘lgan har qanday tilni mustaqil til deb hisoblagan. Shu munosabat bilan u “Ladin” (hozirgi nomi Roman) va franko-provans tillarini mustaqil tillar deb belgiladi. G. Graeber[6] turli til guruhlari vakillarining o‘zaro tushunmovchilik mezonining muallifi bo‘ldi va shu asosda roman tillarini u quyidagicha tasnifladi: ispan, portugal, katalan, frantsuz, provans, franko-provans, roman, italyan, rumin.

Sardin tilining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish jarayonida V. Meyer-Lübke[7] uni Dalmatin tili bilan bir qatorda mustaqil tillar sifatida roman tillari ro'yxatiga kiritishga qaror qildi. Shu bilan birga, u katalan tilini mustaqil tillar qatoriga kiritmagan, balki uni provans tili deb tasniflagan, ayni paytda franko-provans shevalarini fransuz tilining shevalari deb hisoblagan. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, V. Meyer-Lübke o'z tasnifida to'qqizta roman tillarini taqdim etdi: ispan, portugal, frantsuz (shu jumladan, shimoliy frantsuz va janubi-sharqiy frantsuz dialektlari), provans va katalan, sardin, italyan, roman, dalmatin, rumin tillarini.Roman tillarining eng keng tasnifi P. Savi-Lopes tomonidan taqdim etilgan bo'lib, u roman tillarining oltita asosiy guruhini (italyan, frantsuz, provans, ispan, portugal, rumin), shuningdek, unga bo'ysunadigan beshta kichik guruhni ko'rsatdi. ular (italyancha - sardin-korsikacha, romancha, dalmatincha; frantsuzcha - franko-provanscha, provanscha - katalancha). Shunday qilib, ba'zi tilshunoslar[9] yettita roman tilini (italyan, frantsuz, provans, ispan, portugal, rumin, roman), boshqalari (ular orasida V.G. Gak)[10] tasniflashda to'qqiz tilni (frantsuz, ispan, portugal, katalan), Provans, Italyan, Roman, Sardin, Rumin) ifodalaydi va ucunchilari[11] esa roman tillari o'nta roman tillarni o'z ichiga oladi, deb hisoblashadi: ispan, portugal, katalan, frantsuz, provans, roman, italyan, sardin, rumin, Moldavan tillaridir. A.A.Reformatskiynin so'zlariga ko'ra. Isloh qilingan roman tillari o'n bir tilni o'z ichiga oladi (frantsuz, provans, italyan, sardin, ispan, katalan, portugal, rumin, moldavan, makedon-rumin, rum).

Hozirgi vaqtda ilmiy hamjamiyatda roman tillari soni bo'yicha umumiy

pozitsiya yo'q, chunki ba'zi roman lahjalar bahsli maqomga ega. Galisiya (alohida til yoki portugal lahjasi), katalan (alohida til yoki oksitan tili bilan bitta til), gaskon (oksitan tilining alohida tili yoki lahjasi), korsikan (italyan tilining alohida tili yoki dialekti), Franko -Provans maqomlari (bitta til yoki dialektlar guruhi) munozarali. , Moldavan (rumin tilining alohida tili yoki lahjasi) tillari.

Ikki yaqin til chegarasidagi dialektni ushbu tillardan biriga bog'lash oson emas, hududiy birlikni tilning dialekti yoki mustaqil til sifatida belgilash ko'p hollarda qiyinchiliklarga olib keladi. Hududiy birliklarni bir tilning dialektlari sifatida tasniflash mezonlari quyidagilardan iborat: ularda so'zlashuvchilar o'rtasida o'zaro tushunish mavjudligi, yagona adabiy tilning mavjudligi, tarkibiy rivojlanish birligi, etnik omil (dialektni muayyan til sifatida tasniflashda, dialektning o'ziga xos xususiyati, umumiy o'z-o'zini anglash va mahalliy til birliklari so'zlovchilarining o'z nomi hisobga olinadi)

Bir xil bo ‘lmagan tasniflash mezonlari turli xil tillarni aniqlashga olib keladi. Bugungi kunda tillarni tasniflashning ustuvor mezonlari sotsiolingvistik

va lingvistik hisoblanadi. Ko'pgina olimlar46 tillarning genealogik tasnifi fonetik naqshlar bilan belgilanadi, deb hisoblashadi. Xususan, A.V. Shirokovaning tasnifi lotin va roman tillarining fonologik tizimlarini taqqoslashga asoslangan.

Bugungi kunda tilshunoslarning aksariyati 11 ta asosiy roman tillariga ishora qilmoqdalar: ispan, frantsuz, portugal, italyan, rumin, roman, katalan (katalan), provans (oksitan, languedok), sardin (sardian), galisian, dalmatin (o‘lik til) Xorvatiyada so'zlashgan). Shu bilan birga, olimlarning boshqa qarashlari ham ma'lum: T.B.Alisova 17 ta roman tilini, V.I. Tomashpolskiy esa roman tililariga ishora qilmoqdalar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1 Алисова Т.Б., Челышева И.И., Нарумов Б.П. Языки мира: романские языки. – М.: Академия, 2001. – С. 22.

2 Солнцева А.В. Французский язык как иностранный: как повысить мотивацию обучающихся? // Этапы развития романских языков: от языка живого общения к национальному языку. – М., 2019. – С. 176–179.

3 Составлено автором диссертационного исследования на основе научной литературы.

4 Diez Fr. Grammatik der romanishen Sprachen. – B.: APT, 1882. – P. 93.

5 Алисова Т.Б., Репина Т.А., Таривердиева М.А. Введение в романскую филологию. – М.: ФГУП «Издательство «Высшая школа», 2007. – С. 112.

6 Томашпольский В.И. Романское языкознание в 2 ч. Часть 1: учебное пособие для вузов. – М.: Юрайт, 2020. – С. 67.

7 Кенжаевна.Р.Н. (2023).ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ И ЛИНГВОМЕТОДИЧЕСКИХ ТРУДОВ В.Г. ГАКА. Research and education 2(11), 158-166

8 Kenjaevna, R. N. (2022). THE ROLE OF DIALOGUE IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS'SPEAKING SKILLS IN FRENCH LESSONS AND THE ROLE OF MULTIMEDIA LESSONS AND INFORMATION TECHNOLOGY. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR), 8(3), 15-17.

9 Ruziyeva, N. (2022). ESPECIALLY THE WORDS THAT HAVE BEEN ADAPTED FROM FRENCH TO UZBEK. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЯЗЫКА, ОБРАЗОВАНИЯ, ПЕРЕВОДА, 3(6).

10 Kenjaevna, R. N. (2022). LITERARY ANALYSIS OF “FATHERS AND CHILDREN”. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(4), 271-277.

11 Kenjaevna, R. N. (2023). USING GAMES AND FREE LANGUAGE LEARNING APPS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES THROUGH NEW INNOVATIVE APPROACHES TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(1), 304-308.

12 Kenjayevna, R. N. (2023). ABOUT THE WORDS ADOPTED FROM THE FRENCH LANGUAGE INTO THE UZBEK LANGUAGE. Science and innovation, 2(C4), 109-113.

13 Kenzhaevna, R. N., & Abdukhalikovna, M. K. (2023). Active and interactive methods of learning: review, classifications and examples. Rivista Italiana di Filosofia Analitica Junior, 14(2), 246-258.

14 Kenjayevna, R.N.& Umrzoqova fazilat Shavkatov qizi. (2023). LES PRONOMS RELATIFS. Ta'lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi, 10(2), 74–77.